

MEN SEVGAN YETUK OLIMLAR
MATURE SCIENTISTS I LOVE
ЗРЕЛЫЕ ЛЮДИ, КОТОРЫХ Я ЛЮБИЛ

Karimova Muyassarxon Abduqayumovna – f.f.n.
Andijon mashinasozlik instituti “ Gumanitar fanlar ” kafedrasida dotsenti
karimova@gmail.com, +998932534155

Azimov Sarvarbek Qayumjon o‘g‘li – Magistr

Andijon mashinasozlik instituti
e-mail: sarvarbekazimov99@mail.ru tel:
Tel:93-256-58-81

Annotatsiya: Bu maqolamizda biz asosan Ibn Sino hayoti ijodi, qilgan ishlari, biz uchun qoldirgan boy ilmiy me‘rosi haqida to‘xtalib o‘tdik.

Annotation: In this article, we touched mainly on the work of the life of Ibn Sina, what she did, the rich scientific merit that she left for us.

Аннотация: В этой статье мы коснулись в основном работы из жизни Ибн Сины, того, что она сделала, богатых научных заслуг, которые она оставила для нас.

Albatta bizning boy tariximizda ilm-fan yutuqlariga erishgan buyuk olimlarimiz hayot kechirib, bizgacha ko‘plab ilmiy me‘roslar qoldirishgan. Quyidagi maqolada buyuk mutafakkir Ibn Sinoning boy ilmiy me‘rosi haqida to‘xtalib o‘tishga harakat qildik. Buyuk mutafakkirlarimizning yuksak darajadagi intellektual qobiliyati va salmoqli mehnatlarining natijasidir. Mutafakkirlarning yaratgan ilmiy asarlari, pedagogik qarashlari va g‘oyalari bugungi kungacha ko‘plab rivojlangan mamlakatlarning ijtimoiy iqtisodiy, siyosiy taraqqiyotida o‘zining muhim ahamiyatini yo‘qotmasdan kelmoqda. Shuningdek, fanlar integratsiyasi natijasida yangi fanlarning yuzaga kelishi, jamiyatda raqobat muhitini yuzaga keltirdi. Ushbu vazifalar asosida jamiyatning ta‘lim tizimiga qo‘ygan asosiy vazifalaridan biri yuksak ma‘naviy axloqli, jamiyat taraqqiyoti uchun munosib hissa qo‘shadigan, rivojlangan davlatlar darajasidagi yuqori malakali, raqobatbardosh kadrlar tayyorlash masalasi deb belgilangan. Ushbu vazifalarni samarali amalga oshirishda buyuk mutafakkirlarning ilmiy va hayot faoliyatini o‘rganish, ularning hayot yo‘llaridan saboq olish muhim ahamiyatga ega.

Ibn Sinoning ilmiy merosi, dunyoqarashining shakllanishida qadimgi Sharq madaniyati, yunon ilmi, falsafasi, Markaziy Osiyo xalqlarining mustaqillik uchun olib borgan kurashlari muhim rol o‘ynadi. Ibn Sino tarjimayi holida Forobiyning “Metafizika maqsadlari”, “Fususul-hikam” [3, 99-102] kabi muhim risolalarni qunt

bilan o'rgangani, ulardan keng foydalanganini ta'kidlab o'tadi. Ibn Sino asarlarining umumiy soni 450 dan oshadi, lekin bizgacha faqat 160 ga yaqin asari yetib kelgan. Ko'p risolalari shaharma-shahar ko'chib yurish, urushlar, saroy to'polonlari, turli falokatlar tufayli yo'qolib ketgan. Ko'p manbalarda Ibn Sino, avvalo, tabib sifatida talqin etiladi, holbuki, tabobat uning ilmiy sohalari orasida eng muhimlaridan biridir, xolos. Ibn Sino asarlarining asosiy qismi Yaqin va O'rta Sharqning o'sha davr ilmiy tili hisoblangan arab tilida, ba'zilar fors tilida yozilgan. Uning bizga ma'lum bo'lgan katta asari "Kitobush-shifo"dir. "Kitobush-shifo" ("Shifo kitobi") [6] 22 jilddan iborat bo'lib, 4 ta katta bo'limini mantiq, fizika, matematika, metafizikaga doir masalalar egallagan. Uning ayrim qismlari lotin tiliga, Yevropadagi boshqa tillarga, sharq tillariga, shuningdek, rus, o'zbek tillariga tarjima qilingan.[1]

"Kitobul-insof" ("Insof kitobi") nomli 20 jilddan iborat bo'lgan asari bizgacha yetib kelmagan, chunki Isfahondagi yong'inda yo'qolgan. "Kitobun-najot" ("Najot kitobi") 4 katta qismdan – mantiq, fizika, matematika, metafizikadan iborat. "Kitob lisonul-arab" ("Arab tili kitobi") 10 jildni tashkil etadi. "Donishnoma" fors tilida yozilgan bo'lib, 4 qismni – mantiq, fizika, matematika, metafizikani o'z ichiga oladi. Ibn Sino asarlari o'rta asrlarda Yevropada ilmiy til hisoblangan lotin tiliga, u orqali Yevropaning boshqa tillariga tarjima etilgan. Ibn Sino ilmiy risolalardan tashqari, chuqur falsafiy mazmunli badiiy obrazlar va ma'lum voqealar orqali ifoda etuvchi "Tayr qissasi", "Salomon va Ibsol", "Hayy ibn Yaqzon" [5] kabi falsafiy qissalar yaratgan. Ibn Sino zamonasining yetuk shoiri ham bo'lgan. U Sharq, xususan, fors she'riyatida ruboiy janrining asoschilaridan biri bo'lib, ruboiylari o'zida chuqur falsafiy xulosalarni ifodalaydi. Ibn Sino arabcha qit'alar ham yozgan.[2]

Ibn Sinoning tibbiyot sohasidagi asarlaridan "Kitob al-qonun fit-tibb" ("Tib qonunlari"), "Kitobulqulanj" ("Ichak sanchiqlari"), "Kitobun-nabz" ("Tomir ko'rish haqida kitob"), "Fujul-tibbiya joria fi majlisih" ("Tib haqida hikmatli so'zlar"), "Tadbirul-manzil" ("Turar joyning tuzilishi"), "Fil-hindubo" ("Sachratqi o'simligi haqida"), "Risola fidasturit-tibbiy" ("Tibbiy ko'rsatmalar haqida risola") [1, 62] kabi asarlari mavjud. Shu o'rinda, Ibn Sino o'zining ko'p tarmoqli mahsuldor ijodi, boy merosi bilan jahon madaniyati taraqqiyotida katta rol o'ynadi. O'z ijodi, ilmiy faoliyatida Ibn Sino Markaziy Osiyo, Yaqin va O'rta Sharq mamlakatlaridagi yuqori madaniy ko'tarinkilik, madaniy "uyg'onish"ning ma'naviy yutuqlarini mujassamlashtira oldi, bu bilan butun Sharq va Yevropadagi ma'rifat, madaniyat taraqqiyotiga katta ta'sir ko'rsatadi. U o'z davrida Sharq va Yevropada "Shayx ur-rais", "Olimlar boshlig'i", "Tabiblar podshohi" kabi eng buyuk nomlarga sazovor bo'ldi. Ibn Sino mashhur murabbiy sifatida Abu Ubayd Jurjoniy, Umar Isfahoniy, Muhammad Sheroziy, Ahmad Ma'suriy, mashhur ozarbayjon mutafakkiri Baxmanyor ibn Marzbon, Yusuf Iyloqiy, ajoyib olim va shoir Umar Hayyom kabi shogirdlarini tarbiyaladi. Uyg'onish davri miniatyura va suratlarida Ibn Sino mashhur qadimgi

yunon olimlari Aristotel, Galen, Gippokrat, Ptolemey, Yevklid bilan bir qatorda tasvirlangan.[3]

Ibn Sino asarlari Yevropada XII asrdan boshlab lotin tiliga tarjima qilina boshladi. “Tib qonunlari” asarining o‘zi lotinchada 30 martadan ortiq nashr qilindi. “Kitob ush-shifo”ning ko‘p bo‘limlari, mantiq, musiqa, yerning tuzilishi, geologik jarayonlar, metafizikaga oid qismlari ham lotinchada nashr etildi. So‘nggi ilmiy tadqiqotlar Ibn Sinoning Sharq adabiyotiga ham ta’sir ko‘rsatganligini, chuqur falsafiy mazmuni ifodalovchi ruboiy va falsafiy qissalar janrining taraqqiyotiga turtki berganligini ko‘rsatadi. Ibn Sino xalq orasida shu darajada hurmatga sazovor bo‘ldiki, u qahramonga aylanib ketdi. Sharq xalqlarida uning to‘g‘risida turli hikoya, rivoyat, afsonalar vujudga keldi. Jahon olimlari Ibn Sino asarlari, uning faoliyati to‘g‘risida ko‘pdan beri ilmiy tadqiqot ishlarini olib boradilar. Hozirda jahonning deyarli barcha yirik tillarida Ibn Sino haqida asarlar yaratilgan.

Buyuk qomusshunos Abu Aln ibn Sinoning ijodiy faoliyati juda xilma-xil va rang-barangdir. Shu bilan bir qatorda esa, mazmun-mohiyati juda chuqur asarlari ham mavjud. Alloma o‘z davridagi mavjud bo‘lgan hamma fanlarda ham salmoqli iz qoldirgan. Ibn Sino dunyoda, birinchi navbatda, buyuk tabib sifatida mashhur bo‘lgani bilan birga olimlar nazdida buyuk faylasuf sifatida ham hurmatli. Uning insonga, birinchi navbatda, praktik jihatdan zarur bo‘lgan tibbiy asarlari olim nomini dastlab butun dunyoga taratdi va uni o‘chmaslikka olib keldi. Ibn Sino tabibgina bo‘lib qolmagan edi, u o‘z davrining buyuk mutafakkiri, keyingi asrlar fani, adabiyotiga salmoqli ta’sir ko‘rsata olgan buyuk siymo edi. Uning aniq fan sohalaridagi asarlari hamda falsafa va adabiyot bobidagi katta xizmatlari haqli ravishda uni jahon fani va madaniyatning ajoyib namoyondasi deyishga huquq beradi. Uning falsafiy-estetik g‘oya va qarashlari jahon madaniyati erishgan yutuqlar qatoriga kirdi. Ibn Sino ijodidagi ajoyib xususiyatlardan biri shuki, u asarlarida o‘z davrining juda ko‘p ilg‘or g‘oyalarini ko‘rinarli aks ettira oldi.[4]

Ibn Sino insonlarni fan va madaniyat, bilim va ma’rifat o‘chog‘ini yoqishga, ilmiy yo‘lda og‘ishmay kamolat hosil qilishga, har bir masalaga ilmiy, aqliy yondashishga, rostgo‘y, vijdonli bo‘lishga – xullas, insoniylikning eng yaxshi xislatlarini o‘zida aks ettirib, mujassamlantirishga va inson degan ulug‘ nomni yanada yuqori ko‘tarishga chaqiradi. Ibn Sino ma’rpfatparvar sifatida o‘zida shoirlik qobiliyatini sezgan chog‘laridayoq xalq o‘rtasida tabobatni keng ko‘lamda yoyishga intilganini ko‘ramiz. Uning tibbiyotga oid dostonlari shundan dalolat beradi. Ibn Sino bu dostonlarini aruzning rajaz vaznida yozgan. Shuning uchun ba’zan bu asarlarni urjuza deb ham ataganlar. Shu vaznda u tibbiyotga atab bir qancha she’riy asarlar yozdi, hozircha, bular soni to‘qqizta.

Ular quyidagilar:

1. “Sog‘liqni saqlash - gigiyenaga oid urjuza”.

2. "To'rt fasllar haqida urjuza".
3. "Anatomiyaga oid urjuza".
4. "Gippokrat vasiyatlari haqida urjuza".
5. "Tajribadan o'tgan tibbiy narsalar haqida urjuza".
6. "Tibbiy nasihatlar yozilgan urjuza".
7. "Mantiqqa oid yozilgan urjuza".
8. "Aloqa haqida urjuza".
9. "Tabobat haqida urjuza".

Ibn Sino yozgan bu fasarlarning sakkiztasi tibbiyotga, bittasi mantiqqa oid asardir. Bu dostonlarning eng yirigi "Tibbiy doston" nomi bilan mashhur bo'lgan. Ibn Sino bu asarini yozganida hali u meditsina olamiga tanilmagan va o'zining mashhur "Tib qonunlari" asarini yozmagan ham edi. Ibn Sinoning tabobatga oid bu dostoni uning bu sohadagi ilk asari edi. Bu bilan Ibn Sino ham tabobat, ham she'riyatga dadil qadam qo'ya oldi. Hatto u bu asari orqali o'z g'oyalari yoyishni ko'zda tutganlarini ifodalab shunday deydi: "Men bu urjuza - dostonga kamolat to'nini va husn saruposini kiygazdim, uni o'rganish osonroq va mashaqqati kamroq bo'lsin deb, to'qilishini oson va vaznini yengil qildim". Arab ma'rifatparvari va adibi Jurjiy Zaydonning ko'rsatishicha, rajaz vazni she'r vaznlarining eng avvalgisi va eng qadimgisidir. Bu vazndagi baytlar masnaviyga o'xshash qofiyadosh bo'ladi. Bu vazn o'z davrida xalqchil, odamlar orasida keng tarqalgan vazn bo'lgan. Har kim ham bu vaznda she'r ayta olgan, keyinchalik bu bahr kengayib, urjuza deb ataladigan, qasida va she'rlar bitilgan. Odatda, gapga usta har bir arab bu yo'l bilan she'r ayta olgan.[5]

Abu Ali ibn Sino axloq va ta'lim-tarbiya borasida quyidagi fikrlarni aytib o'tgan. Jumladan, qanoat deb, o'ziga kifoya qiladigan narsaga erishishga aytiladi; buni bo'shashganlik ham deyishadi. Qanoat kamtarlik va uncha-muncha narsani nazarga ilmaydigan xislat bilan hirs o'rtasida bo'ladi, deb tasvirlaydi. Sabrni esa, inson boshiga tushgan alam va chidab bo'lmaydigan og'riqni to yengunga qadar ushlab turishga aytiladi. Kishini qabih va bemaza ishlarga qadam qo'yishdan tutib turadigan va og'riqni to yengunga qadar ushlab turishga aytiladi.

Ma'lumki Abu Ali ibn Sino ham boshqa mutafakkirlar kabi o'zining ta'lim-tarbiyaga oid qarashlarini maxsus risolalarda talqin etgan. Ibn Sino aqliy tarbiya turli bilimlarni o'rganish natijasida amalga ohsa, axloqiy tarbiya ko'proq yaxshi axloqiy xislarni mashq, qildirish, odatlantirish, suhbat orqali amalga oshadi, deb ta'lim berganlar. Ibn Sinoning tarbiyaviy qarashlarida oila va oilaviy tarbiya masalalariga keng o'rin berilgan. Chunki inson avvalo oilada kamolga yetadi Ibn Sino butun musulmon Sharqining qomusiy aqli, jahon ilmi va madaniyating eng mashhur namoyondalaridan biri hisoblanadi.[6]

Xulosa qilib aytganda, Ibn Sinoning ta'lim-tarbiyaviy qarashlarida insonning ham aqliy, ham axloqiy - estetik hamda jismoniy tomondan rivojlanishi uning kamolga

yetishining asosiy mezoni sifatida talqin etilgan. Ibn Sinoning axloq bobidagi qarshlarida esa sof insoniy xislatlar, munosabatlar, odob-axloq qoidalari me'yorlarida o'z ifodasini topgan. Ibn sinoning buyuk asarlari boshqa tillarga tarjima qilinib hozirgi eng kuchli universitetlarida darslik sifatida foydalanilyapti. Albatta bu biz uchun juda ibrat va faxr tuyg'usini uyg'otadi.

Adabiyotlar

1. "O'zbekiston milliy ensiklopediyasi". Davlat ilmiy nashriyoti 2015y. 62 bet.
2. Sh.Shomuhamedov va boshq.Salomon va Ibsol: Sherlar, qissalar. –T., "Adabiyot va san'at",1980. -132 bet.
3. Nishonova K. Pedagogika tarixi. –T., 2005. 99-102 bet.
4. Nishonova S., Hoshimov K. Pedagogika tarixi. -T., 1996. 94-95 bet.
5. <http://n.ziyouz.com/portal-haqida/xarita/hikmatlar/abu-ali-ibn-sino-axloq-talim-tarbiya-haqida>.
6. <https://arxiv.uz/ru/documents/slaydlar/pedagogik-psixologiya/abu-ali-ibn-sinoning-ta-limiy-qarashlari>.